

UN QUART DE SEGLE D'HISTÒRIA MODERNA DE CATALUNYA: BALANÇ HISTORIOGRÀFIC APROXIMATIU

EVA SERRA I PUIG
Universitat de Barcelona

Lliurat el 15 de desembre de 2014. Acceptat el 3 de febrer de 2014

RESUM

Balanç aproximatiu a la historiografia de la Catalunya moderna. L'article analitza les noves aportacions en relació amb tres tipus de blocs temàtics: els estudis socioeconòmics, els estudis politicosocials i els estudis de cultura. L'autora pensa que han format part de les novetats historiogràfiques de la Catalunya moderna estudis sobre la distribució territorial de la població i treballs sobre els canvis en les estructures productives agràries i manufactureres i, pel que fa a la política, una percepció nova i reivindicativa del paper històric de les institucions pròpies, especialment les Corts i la Generalitat, que ha tendit a modificar el discurs històric polític. Pel que fa a la cultura, els estudis sobre història, llengua i pensament jurídic han començat a ocupar un bon espai, de la mateixa manera que els treballs sobre gènere, alimentació, clima o art.

PARAULES CLAU

Historiografia, Catalunya, segles XVI-XVIII.

A quarter of a century of modern history in Catalonia: an approximate historiographical review

ABSTRACT

An approximate review of the historiography of modern Catalonia. This article analyses recent developments regarding three broad areas: socio-economic studies, political-social studies and cultural studies. The author believes that the following have formed part of the new historiography of modern Catalonia: studies of the geographical distribution of the population, studies of changes in

agricultural and manufacturing production structures and policies regarding a new perception of the role claiming the historical role of its institutions, especially the parliament and government, which has tended to modify historical political discourse. As for culture, studies on history, language and legal thought are starting to claim their place, in the same way as studies of gender, food, climate or art.

KEYWORDS

Historiography, Catalonia, 16th-18th century.

L'article no pretén ser cap balanç metòdic elaborat i detallat de bibliografia i articles de revista. Un recorregut complet obligaria a una revisió sistemàtica, si més no, de les revistes *Afers*, *Manuscrits*, *Pedralbes*, *Recerques* i *L'Avenç* en la seva etapa més historiogràfica i de les actes dels congressos d'història moderna, entre moltes altres publicacions.¹ El text actual, doncs, pretén simplement ser un recorregut que intenta verificar quins han estat els avenços més importants de la història de Catalunya en el darrer quart de segle. Això ens obliga a compulsar-ho a través, no pas sempre, d'estudis generalistes, però sobretot a través d'estudis sectorials. Tot i que també caldria fer un balanç a partir de les històries de Catalunya sortides en els darrer quart de segle en relació amb la història moderna, des de la *Història dels Països Catalans* d'Edhasa fins a la *Història de Catalunya* d'Edicions 62 o la d'Enciclopèdia Catalana, passant per la d'Ariel i la *Història moderna de Catalunya* de la Universitat Oberta, entre d'altres.²

1. Un balanç molt complet, sobretot pel que fa a Barcelona, és el de Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Un decenni d'historiografia sobre la Barcelona moderna (1982-1992)», a *III Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1993, II, p. 301-314.

2. Albert BALCELLS (coord.), *Història dels Països Catalans*, Barcelona, Edhasa, 1980-1981, 3 vol. (amb les col·laboracions per a l'època moderna d'Eulàlia DURAN, Manuel ARDIT i Núria SALES); Pierre VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1989, vol IV: *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII* (de Núria SALES) i 1988, vol V: *La fi de l'antic règim i la industrialització* (de Josep FONTANA, el qual arrenca amb una bona síntesi sobre el segle XVIII socioeconòmic); *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997, vol. 4: *Crisi institucional i canvi social. Segles XVI i XVII* (Eva SERRA i Xavier TORRES I SANS, dir.) i 1995, vol. 5: *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII* (Joaquim ALBAREDA, dir.); Ricardo GARCIA CARCEL, *Història de Cataluña siglos XVI-XVII*, Barcelona, Ariel,

Els estudis sectorials, que toquen fenòmens vinculats a les estructures socioeconòmiques i a les estructures juridicopolítiques, apunten a canvis substancials ja assumits o en procés de ser-ho en les lectures generalistes.

Els segles xv a xvii han estat segles que, tot i la seva substancial importància, per tal com són l'etapa de creació de l'Estat i de formació del capitalisme –i són dos aspectes que ens afecten de manera directa–, han tingut potser menys cultivadors que no la història medieval i la contemporanista. Segurament per raons de complexitat documental i d'allunyament temporal, sense la connotació mítica de què gaudeix el món medieval. No ha estat precisament la franja històrica més atractiva per al món estudiantil universitari. Ara segurament aquest distanciament o estranyament l'està patint el segle XIX, potser perquè el món europeu està deixant de ser fabril o industrial vuitcentista.

Tanmateix, dins la història moderna hi han tingut lloc els canvis més significatius de la nostra història; encara més, molts problemes de l'actualitat catalana i europea no es poden entendre sense aquesta etapa de la història. No passem pas del món medieval al contemporani sense solució de continuïtat. Una demostració d'aquest defecte el trobem en la mateixa *Notícia de Catalunya* de Vicens Vives, on les pàgines dedicades als segles xvi i xvii hi són insubstancials, per no dir del tot errònies. Vicens, emmirallat pel fenomen de la monarquia autoritària i Amèrica, va desestimar i ridiculitzar la història moderna de Catalunya i això ens ha afectat, malgrat Reglà i Elliott. Unes poques perles que ja he reproduït en d'altres ocasions ho demostren. Posant l'accent en la crisi baixmedieval, per Vicens, després de la crisi del xv, Catalunya en els segles xvi i xvii passa a ser un país quasi sense història.

El segle xvi és la dolça vida del no fer res: ni humanisme, ni renaixement, ni Amèrica. Mentre els catalans es gronxaven en la ignorància de l'estat i dels ressorts del poder, Castella es familiaritzava amb el minotaure i es feia la simbiosi Castella-Espanya, i a Catalunya ningú no alçava la veu contra el pactisme quan ja no satisfieia l'esperit dels temps.³

1985; Pere GIFRE i Joaquim ALBAREDA, *Història de la Catalunya moderna*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya – Pòrtic, 1999.

3. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Destino, 1962, p. 172-176. La primera edició és de 1954.

Pel que fa a la Guerra dels Segadors, l'opinió vicentiana també és de menysteniment. «L'esforç col·lectiu que li demana la monarquia»,⁴ és a dir, la pressió de la fiscalitat imperial, és presentada com un necessari esforç col·lectiu i no veu cap argumentari polític en les queixes al rei de 1640, només memorials amb arguments d'ordre social i econòmic i no pas ideològics o polítics,⁵ separant una cosa i l'altra tal com fan alguns polítics avui. Vicens, doncs, desactiva les raons polítiques de la Guerra dels Segadors. La revolució del XVII, segons ell, «no té braó, està mancada d'imaginació política. El país s'havia acontentat i s'acontentava amb les engrunes de la menjadora de les institucions catalanes. Havia perdut contacte amb la realitat del poder i grandesa (era una política lligada al compro i dono)». Finalment, pel que fa a la Guerra de Successió, Catalunya torna a fallar del tot, altra vegada, segons Vicens, per manca de comprensió de l'Estat modern.⁶ «Entre intrigues internacionals», diu, ja que Vicens no dóna la categoria de relacions diplomàtiques als moviments vigatans inicials de la guerra, «les classes dirigents van arrossegar el poble menut per abandonar-lo després per por a la revolució». Filipistes i austracistes foren, segons Vicens, els realitzadors de la Nova Planta.⁷ La història no perdona els retards: «Catalunya enterrava el jurisconsultisme envellit i coneixia l'estat modern», això sí, «en termes poc falaguers».⁸

Per Vicens, el país durant els segles XVI i XVII és un país que només aguanta en el marc d'unes estructures d'arrel medieval, però que no transforma ni es transforma.⁹ Vicens també fa jugar el tema de la crisi baixmedieval com el factor substancial d'una debilitat catalana que esdevindria quasi congènita al llarg d'aquests dos segles moderns. Dit això, cal afirmar que Vicens va excloure del tot el pactisme de la modernitat política, posant així un nus gordià difícil de desfer per la historiografia posterior. Ja he dit en una altra ocasió que el reforçament dels estats europeus després de la Segona Guerra Mundial¹⁰ és un factor que cal tenir present per entendre que la visió de Vicens no era aïllada, i que explicaria

4. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 152.

5. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 153.

6. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 200-202.

7. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 202-203.

8. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 176.

9. Jaume VICENS VIVES, *Notícia...*, p. 75.

10. No és per casualitat que des de 1950 el tema de la monarquia absoluta i l'estat fos preferent en els Congressos de Ciències Històriques.

prou bé que el nostre segle XVII hagi quedat marcat durant molts anys per la interpretació vicentiana. El mateix J. H. Elliott navegava en aquesta direcció, i ha tingut una gran influència en la caracterització del nostre passat històric del segle XVII. Parlo d'això perquè Vicens i Elliott han gaudit de bona salut durant temps, i potser allò que més ha canviat en els darrers vint-i-cinc anys ha estat la visió dels segles XVI i XVII entesos com a decadents. No cal confondre la noció de *decadència* amb els termes que emprà Núria Sales,¹¹ que es limita a parlar de decadència en la mesura que la llengua del país quedava submergida dins l'hegemonia hispànica, amb conseqüències importants, pel tal com quedava minoritzada en el terreny de la impremta i el poder i tendia a la fragmentació, com ho han demostrat els estudis d'August Rafanell.¹² En canvi, com a societat civicoinstitucional i en el marc de la vida política i particular pròpies empenqué un camí d'una gran potencialitat. En tot cas, el contrast entre la vigoria civil catalana i la limitació del seu pes polític seria el fet a destacar d'aquells segles, dels quals havia de sorgir la vida urbana i industrial del XIX, si bé el XVIII consolidava una derrota política en la qual perdia els seus instruments polítics.

En els darrers vint-i-cinc anys les coses han començat a canviar. Jo només em referiré a allò que han estat nusos historiogràfics que han començat a ser des-fets, i verificaré com han començat a canviar molts dels tòpics dels nostres segles moderns i, amb ells, la interpretació d'aquest espai del nostre passat històric.

Passarem, doncs, a identificar més detalladament aquest viratge a partir d'alguna bibliografia, en cap cas l'única ni la definitiva i, tot s'ha de dir, sempre amb el risc d'exclusions injustes. Ho faré segons la cronologia i segons l'organització ja clàssiques dels fenòmens històrics, tot i reconèixer que és difícil situar l'ordre d'aquests fenòmens. Perquè es compregui millor ho faré per parts seguint les pautes tradicionals de demografia, economia, política i societat, posant l'accent en moments històrics concrets per visualitzar millor el que vull dir.

11. Núria SALES, *Els segles de la decadència*. Prou que es veu que Sales no posa cap etiqueta tancada a la paraula *decadència*, per exemple, en el seu capítol «Prosperitat o penúria?» (p. 396-401).

12. August RAFANELL, *La llengua silenciada. Una història del català del Cinc-cents al Vuit-cents*, Barcelona, Empúries, 1999. També, August RAFANELL, «La llengua: els límits de la castellanització», a *Història, política, societat i cultura...*, p. 238-255.

REVISIÓ DEL TEMA DEL PAÍS DECADENT EN TERMES DEMOGRÀFICS
I ECONOMICOSOCIALS

Actualment està sent revisada la crisi del segle xv tant des del punt de vista socioeconòmic com des del juridicopolític. D'una banda, Gaspar Feliu¹³ pensa més en una societat en transformació que no pas en una mera i llarga crisi. D'altra banda, Jaume Sobrequés, Josep Fernández Trabal i Imma Muxella¹⁴ reinterpreten la crisi entre l'autoritarisme de Joan II i el pactisme de les institucions de la contesa del segle xv en termes no autoritaris. L'oposició institucional contra Joan II oposaria de manera empírica, al model autoritari, un model polític alternatiu amb capacitat per oferir fins i tot alternatives legislatives pròpies i vàlides agràries i municipals, fet que ha quedat soterrat per l'omnipresència del Trastàmara intervenint per interessos dinàstics, patrimonials i familiars en els conflictes socials agraris i municipals catalans. Menestrals i pagesos havien quedat com qui diu abduïts per la intervenció suposadament redemptora del monarca, i sense la prepotència militar de la monarquia tenien prou eines per limitar el poder feudal.

Ha estat revisada la noció de *decadència* –que no vol dir eliminada, ja ho he dit– en determinats aspectes com els lingüísticoculturals, tot i que també en aquests la visió és determinista, per tal com el desenterrament de la vida manuscrita està demostrant més vitalitat de com a estones s'havia pensat.¹⁵ Aquesta revisió ha començat per la mateixa demografia. Segons Reglà la unió de Corones comportà la formació d'una monarquia imperial, els membres de la qual gaudien d'una realitat demogràfica molt diferent en nombre i densitat. Reglà insistia en el contrast entre una Castella de quasi sis milions d'habitants i una Catalunya d'uns

13. Gaspar FELIU, «La crisis catalana de la edad media: estado de la cuestión», a *Hispania* LXIV/2, 217 (2004), p. 435-466.

14. Entre d'altres treballs de Jaume SOBREQUÉS, per exemple: «El primer memorial de greuges del catalanisme polític: l'ambaixada de la Diputació del General i del Consell del Principat a Joan II, 1460-1461», a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 16 (2005), p. 9-35; Josep FERNANDEZ TRABAL, «El conflicte remença en la Catalunya del segle xv (1388-1486)», a *Afers. Full de Recerca*, 42-43 (2002), p. 587-624; Imma MUXELLA, *La Terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2013.

15. Ho verifiquen no sols l'exhumació i els nous estudis d'obres com els *Col·loquis de Tortosa* de Despuig, entre d'altres, sinó també els magnífics *Repertoris* dirigits per Eulàlia Duran i publicats per la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC.

tres-cents quaranta mil habitants.¹⁶ També en aquest sentit s'expressava Pierre Vilar quan parlava de decadència catalana i impuls castellà i atribuïa menys de quatre milions a Castella i 350.000 habitants a Catalunya, tot i que en ambdós casos les densitats eren febles.¹⁷ Ara bé, en els darrers anys, sense negar aquesta evidència, les percepcions, que no s'han reduït al nombre, han insistit en l'observació dels canvis de ritme en positiu, en la cronologia d'aquests canvis de ritme, en els fenòmens de la immigració i en els canvis de llur redistribució territorial. Els estudis demogràfics, començant pel pioner de Nadal i Giralt sobre la població catalana de 1553-1717 (de 1960), han viscut una gran empenta: estudis sobre fogatges i cadastres i censos puntuals eclesiàstics o militars, estudis sobre registres parroquials, estudis sobre l'impacte de la immigració,¹⁸ estudis sobre la urbanització catalana. Ja s'observen guanys de població de 1497 a 1626 (el 111,6%), una baixa de 1612 a 1655 (una pèrdua del 24,8%) i una alça de 1655 a 1717 (un guany del 42,2%) (Nadal, 1983). Si bé en l'etapa de 1497 a 1553 l'increment seria moderat, de l'ordre del 20%, en la segona, que arribaria fins a 1626, l'increment s'acceleraria i acabaria sumant un 75%, i el fet s'explica pel saldo positiu del corrent migratori occitanofrancès. Nadal conclou de manera sintètica, segons diu Simon, que es pot parlar «de gran davallada en el curs dels segles XIV i XV, de redreç espectacular durant el XVI i de tendència a l'estancament en el XVII». Antoni Simon, sobre la base de molts estudis locals, fa algunes matisacions a Nadal, és menys optimista pel que fa al període 1497-1553 i menys pessimista pel que fa a la tendència a l'estancament del segle XVII. No sempre els censos demogràfics són fiables, i Simon pensa que de 1550 a 1630 Catalunya havia superat el sostre dels 500.000 habitants. Els estudis sobre les migracions occitanes han gaudit recentment dels treballs de Joan Peytavi sobre les vegueries nord-catalanes del Rosselló, Conflent i part de la Cerdanya.¹⁹ D'altra banda, a la migració exògena cal sumar-hi els mo-

16. Joan REGLÀ, *Introducció a la història de la Corona d'Aragó*, Palma de Mallorca, Moll, 1969, p. 86.

17. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964, vol II, p. 215.

18. Antoni SIMON ha fet més d'un balanç bibliogràfic sobre els estudis demogràfics de la Catalunya moderna, com «La demografia històrica en Cataluña. Un balance bibliográfico», a *Boletín de la ADEH*, vol. 7, exemplar 2, p. 37-60 (1989) i «La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització», a *Manuscrits*, 10 (1992) p. 217-258.

19. Joan PEYTAVI, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna. L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, IEC, 2010.

viments de població interns. Pierre Vilar va fer, en el seu moment, aportacions prou significatives sobre la mobilitat interna de la població catalana i un model d'identificació de diverses Catalunyaes. Recentment, ha estat Garcia Espuche qui n'ha elaborat una interpretació més precisa,²⁰ si bé la seva Catalunya oblidava les vegueries del Rosselló, el Conflent i la Cerdanya, i en ella no hi cap la Catalunya occidental ni del Camp de Tarragona, dels quals n'ha parlat Valentí Gual.²¹ L'anàlisi de la demografia ha encetat els estudis sobre crisis de subsistència i epidèmies, i entre ells Simon destaca els de M. Camps Surroca i M. Camps Clemente (1985) i Narcís Castells i estudis sobre el sistema sanitari de l'època. El XVIII es beneficia de la desaparició de la pesta i de l'avançament de l'edat del matrimoni, i s'ha obert un debat sobre fiabilitat de censos i nivells de població i creixement del XVIII català. Possiblement Catalunya a finals del XVII era més plena del que suposem i el creixement del XVIII hauria de ser matisat.

Per la via de la demografia s'ha arribat també a la història de la pobresa, i en aquest sentit, i seguint les petjades del professor Stuart J Woolf, ha estat important el llibre de Montserrat Carbonell sobre la institució barcelonina de la Misericòrdia.²²

Un altre terreny d'estudis de la Catalunya moderna ha estat la història agrària, que deu molt a l'impacte de la *Catalunya dins l'Espanya moderna* de Pierre Vilar. En aquest àmbit s'ha anat més enllà del segle XVIII vilarià. Ha estat demostrada l'existència de canvis profunds en les estructures agràries i en les estructures productives manufactureres. Jo mateixa vaig dedicar la tesi doctoral a la Catalunya agrària del segle XVII, sobretot al Vallès. Els quaderns de delmes, els arrendaments i els contractes notariais van permetre observar l'evolució de la renda senyorial, com ho verifica Montserrat Duran,²³ però també la diferència entre renda senyorial o feudal i renda de la terra, la penetració de les lleguminoses a finals del segle XV, el processos d'especialització i els canvis en el domini i la possessió pagesa en l'enllaç entre l'etapa de la pau pagesa de 1486 i el segle

20. Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998, p. 25-88.

21. Valentí GUAL, *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat moderna (Rocafort de Queralt, s. XVI-XVIII)*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1988.

22. Montserrat CARBONELL, *Sobreviure a Barcelona: dones, pobresa i assistència al segle XVIII*, Vic, Eumo, 1997.

23. Montserrat DURAN, «L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)», *Recerques*, 17 (1985), p. 7-42.

xvi, la qual cosa permetia observar que la lluita contra els mals usos no havia estat l'única reivindicació pagesa, sinó també la lluita pel domini directe en el marc de l'emergència de la diferenciació social pagesa. Entre els segles xv i xviii, en el llarg temps, han treballat sobre aquests temes Rosa Congost, Montserrat Duran, Llorenç Ferrer, Pere Gifre, Ramon Planes, Montserrat Richou, Eva Serra, Enric Tello, Francesc Valls, Enric Vicedo i molts d'altres. S'han ampliat les Catalunyaes de Pierre Vilar (no és el mateix la Catalunya central de Ferrer Alós que la Catalunya de les Terres de l'Ebre de Pasqual Ortega).²⁴ També s'ha observat que l'anàlisi de l'evolució de la renda senyorial cal que tingui present les novetats que escapaven del règim senyorial, tant pel que fa a les pràctiques dels senyors com pel que fa sobretot a les pràctiques dels pagesos. El masos de la Catalunya oriental han estat objecte de seriosos estudis.²⁵ S'ha posat llum, també, als comunals; ho comença Elisa Badosa el 1984 amb el seu article «El cercamiento de tierras en Catalunya (1770-1820)».²⁶ El 2002 Rosa Congost feia un important balanç sobre la qüestió en la seva col·laboració titulada «Comunales sin historia» en la trobada interdisciplinària de Salamanca de 2002.²⁷

24. Pel que fa a la bibliografia d'aquests autors i molts d'altres, com Jacint Bonales, Jordi Andreu Sugranyes o Carles Maristany, remeto a Emili GIRALT (dir.) i Josep M. SALRACH (coord.), *Història agrària dels Països Catalans*, vol. III, *Edat Moderna* (Eva SERRA, coord.), Barcelona, Universitats dels Països Catalans – Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, 2008. També cal tenir present les referències de Rosa CONGOST, Gabriel JOVÉ i Giuliana BIAGIOLI (ed.), *L'organització de l'espai rural a l'Europa Mediterrània. Masos, possessions, poders*, Girona, CCG, 2003.

25. A càrrec d'Elisa BADOSA, Rosa CONGOST, Llorenç FERRER, Pere GIFRE, Joan Antoni PADRÓS, Ramon PLANES, Eva SERRA, Ignasi TERRADES i Francesc VALLS. De nou remeto a *L'organització de l'espai rural...* i a *Història agrària dels Països Catalans...* Posterior a aquests treballs i a aquesta intervenció de balanç, acaba de sortir i mereix ser destacada l'obra de Pere GIFRE, *Els senyors útils i propietaris de mas. La formació històrica d'un grup social pagès (vegueria de Girona, 1486-1730)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012.

26. *Revista de Historia Económica* (1984) p. 149-161 i, més tard, amb «Endeutament col·lectiu i desaparició de bens comunals a la segona meitat del segle xviii», *Pedralbes*, 10 (1990), p. 51-66.

27. A *Historia de la propiedad en España: bienes comunales, pasado y presente. II. Encuentro interdisciplinar. Salamanca, 31 de mayo – 3 de junio de 2002*, p. 291-328. Amb anterioritat i en col·laboració amb Mònica BOSCH, Rosa CONGOST havia publicat el 1997 «Els “bans”, la lluita per l'individualisme agrari a Catalunya», a Ramon ARNABAT (coord.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'antic règim*, Barcelona, PAM, 1997, p. 137-156. També en col·laboració amb Pere GIFRE i Mònica BOSCH, el mateix any publicava «Los “bandos”, la lucha por el individualismo agrario en Cataluña. Primeras hipótesis (siglos xvii-xix)», a *Noticario de Historia Agraria*, 13 (1997), p. 65-88.

El terreny de la desaparició o l'evolució dels comunals ha estat estudiat des de moltes perspectives. Jordi Olivares, en el seu treball *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència 1591-1662*,²⁸ ens informa que la pressió fiscal de la Guerra dels Segadors arruïnà els municipis, i la conseqüència de l'endeutament fou la venda i la privatització de molts comunals. D'altra banda, M. A. Sanllehy i Josep M. Bringué²⁹ han estudiat l'evolució dels comunals a les zones de muntanya on allò que es privatitza són més les herbes que no la terra comunal, mentre que Gaspar Feliu³⁰ observa l'emergència de noves emfiteusis (ben diferents de les medievals) a les terres de l'Urgell i la reconversió de la jurisdicció senyorial en terres de drets eminents.

Així doncs, la història agrària ha avançat molt en la identificació de la diversitat estructural al si de Catalunya, seguint les petjades de les Catalunyes de Vilar. Al costat, doncs, de la Catalunya Vella, amb les seves clàssiques emfiteusis d'evolucions distintes, han començat a ser estudiades, en períodes diversos, la muntanya, la Catalunya occidental i també la Catalunya postmorisca. L'obra de síntesi *Història agrària dels Països Catalans*, de 2008, posa en evidència aquesta renovació de la historiografia agrària, i els projectes dels equips en curs de Rosa Congost i Ramon Garrabou ho demostren, així com la revista *Mestall* i la col·lecció «Estudis» de la *Biblioteca d'Història Rural* de la Universitat de Girona.

En el terreny de la producció manufacturera també hi ha hagut considerables canvis de perspectiva. L'anàlisi comarcal ha obligat a observar el país en termes més rurals que no merament agraris, i el terreny manufacturer ha obligat a situar la manufactura fora de les muralles urbanes. Evidentment, la historiografia internacional ha ajudat a fer el tomb. De la mateixa manera que, per exemple, els estudis d'urbanització d'Europa d'un De Vries expliquen el model de Garcia Espuche, els estudis de Kriedte, de Medick, de Schlumbohm o de Maxine Berg expliquen l'aplicació de les anàlisis de la protoindustrialització o de la industrialització abans de la industrialització en el cas català. Pierre Vilar ja havia observat les revoltes de dones de la Barcelona dels segles moderns contra

28. Lleida, Pagès, 2000.

29. M. Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris a la Val d'Aran (s. XVII-XVIII). Dels usos comunals a la dependència econòmica*, Tremp, Garsineu, 2007, 2 vol.; Josep M. BRINGUÉ, «Comunitats, senyors i societat rural al Pallars Sobirà (segles xv a xvii)», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 29/2 (1998) p. 135-152.

30. Gaspar FELIU, *El funcionament del règim senyorial a l'edat moderna: l'exemple del pla d'Urgell*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1990.

la sortida de la llana en brut de Barcelona, fet que estava lligat a processos de descorporativització de la producció. Pel que fa a la descorporativització de les manufactures en els segles moderns, hi han treballat Garcia Espuche i Xavier Torres i Sans.³¹ Garcia Espuche ha demostrat l'estret vincle existent entre urbanització i producció manufacturera i com s'articulen especialització i territori. I, actualment, Jaume Dantí ha posat matisos al triangle de la Corona de Barcelona tot observant una més gran multiplicitat de corones.³² En aquest tema sobresurten els estudis de Jaume Torras Elias, sobretot pel que fa al segle XVIII. A part d'estudis teòrics,³³ Jaume Torras Elias ha plantejat les connexions entre especialització agrícola i indústria rural,³⁴ en moments en els quals els gremis estudiats per Pere Molas es trobaven amenaçats,³⁵ i Torras Elias ha desenvolupat la qüestió segons el clàssic tema de camp i ciutat. Jaume Torras ha estudiat també les noves formes de treball productives en diversos articles fins culminar en la seva obra *Fabricants sense fàbrica*.³⁶ Aquest terreny d'anàlisi ha permès a Jaume

31. Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*; Xavier TORRES I SANS, «Manufactura urbana i indústria rural», a *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. IV, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 106-121.

32. Jaume DANTÍ, «Barcelona i la xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII», a Jaume DANTÍ (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005, p. 9-39.

33. Jaume TORRAS ELIAS, «La industria precapitalista y las tesis sobre la “protoindustrialización”», a *Industrialización y nacionalismo: análisis comparativos. Actas del I Coloquio vasco-catalán de Historia*, Bellaterra, Servei de Publicacions UAB, 1985, p. 63-72. Aquest investigador també ha fet balanços sobre la qüestió: Jaume TORRAS ELIAS, «La “protoindustrialización”: balance de una peripecia historiográfica», a *Áreas. Revista de Ciencias Sociales* (1989), p. 83-88; Jaume TORRAS ELIAS, «Transformacions agràries i indústria rural: qüestions obertes», a *Estudis d'Història Agrària*, 2007, p. 155-164.

34. Jaume TORRAS ELIAS, «Gremis i indústria rural a la Catalunya moderna», a Miguel GUTIÉRREZ POCH (coord.), *La industrialización y el desarrollo económico de España. Homenaje a Jordi Nadal*, vol. II, 1999, p. 925-935; Jaume TORRAS ELIAS, «Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en el siglo XVIII», *Revista de Historia Económica* (1984), p. 113-127; Jaume TORRAS ELIAS, «Ciutat i Camp», *Manuscrits* (1997), p. 247-256.

35. Pere MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII: la estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*, Madrid, Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970.

36. Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica: els Torelló d'Igualada (1691-1794)*, Vic, Eumo, 2007. L'havien precedit els articles següents: Jaume TORRAS ELIAS, «Estructura de la indústria precapitalista. La draperia», *Recerques* (1981), p. 7-28; Jaume TORRAS ELIAS, «Gremios, familias y organización del trabajo: las cofradías de oficio en los siglos XVII y XVIII», a Santiago CASTILLO (coord.), *El trabajo a través de la historia: Actas del II Congreso de la Asociación de Histo-*

Torras abordar d'altres temes en part afins: el de les xarxes comercials³⁷ i el del consum.³⁸ I en el terreny del consum hi han excel·lit Montserrat Duran, Belén Moreno i Lidia Torra Fernández.³⁹

En el terreny del comerç han estat identificades circulacions comercials abans ignorades. Així, la vella polèmica entre comerç mediterrani en decadència i comerç atlàntic oblidat o prohibit als catalans també ha caminat força. Els catalans també anaven a Amèrica, ja n'havia parlat Pierre Vilar en estudiar les fires de Castella, i també ho havia tingut en compte un estudi de joventut de Fontana que havia posat en evidència la importància que anava adquirint el ritme comercial atlàntic, fets que foren seguits per Martínez Shaw, mentre que Pere Molas destacava la relació entre producció i comerç.⁴⁰ Ara bé, aquesta investigació ha anat enriquint-se amb els estudis de Garcia Espuche, que ha distingit entre viatges mediterranis, ponentins i atlàntics. Pel que fa als segles XVI i XVII, no només podem parlar d'atlantisme, mediterrani i ponent sinó també de circuits transpirinencs, que són una aportació que posa en sordina les fronteres dels reis, tot i que aquestes s'acabarien imposant.⁴¹ El vell debat prohibicionista està

ria Social (2. Córdoba, abril de 1995), 1996, p. 171-180; Jaume TORRAS ELIAS, «Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)», *Recerques* (1987), p. 145-160.

37. Jaume TORRAS ELIAS, «Mercados españoles y auge textil en Cataluña en el siglo XVIII. Un ejemplo», a *Haciendo historia. Homenaje al profesor Carlos Seco*, 1989 p. 213-218; Jaume TORRAS ELIAS, «Redes comerciales y auge textil en la España del siglo XVIII», a Maxine BERG (coord.), *Mercados y manufacturas en Europa*, 1995, p. 111-132.

38. Jaume TORRAS ELIAS i Bartolomé YUN CASALILLA, «Historia del consumo e historia del crecimiento: el consumo de tejidos en España, 1700-1850», *Revista de Historia Económica* (2003), p. 17-42.

39. Montserrat DURAN, Lidia TORRA i Jaume TORRAS ELIAS, «El ajuar de la novia: el consumo de tejidos en los contratos matrimoniales de una localidad catalana, 1600-1800», a Bartolomé YUN CASALILLA i Jaume TORRAS ELIAS (dir.), *Consumo, condiciones de vida y comercialización: Cataluña, Castilla, siglos XVII-XIX*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 1999, p. 61-70; Lidia TORRA, «Pautas del consumo textil en la Cataluña del siglo XVIII: una visión a partir de los inventarios "post-mortem"», a *Consumo...*, p. 89-106; Belén MORENO, *Consum i condicions de vida a la Catalunya moderna: El Penedès, 1670-1790*, Vilafranca del Penedès, Edicions i Propostes Culturals Andana, 2007.

40. Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña i la carrera de Indias 1680-1756*, Barcelona, Crítica, 1981; Pere MOLAS, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial, 1977.

41. Treballs en aquest sentit: M. Àngels SANLLEHY i Eva SERRA, «Comerç transpirinenc a Catalunya segons la documentació de la Generalitat de Catalunya (s. XVI-XVII)», a J. M. MINO-VEZ i P. POUJADE (ed.), *Circulació de mercaderies i xarxes comercials als Pirineus (segles XIII-XIX)* /

sent matisat quan Núria Sales parla de monopoli sevillà. D'altra banda, tampoc no es pot menysvalorar el pes del monopoli de la corona atorgant via lliure segons els recursos fiscals que en pogué treure. En aquest sentit, els estudis de Delgado sobre el segle XVIII són importants en la mesura que han posat l'èmfasi en la fiscalitat d'Estat en el monopoli americà i en l'observació de la llibertat de comerç amb Amèrica com una mesura de racionalitat fiscal, i al mateix temps ha observat que la marina mercant catalana és anterior a la llibertat de comerç amb Amèrica. Tot plegat és una bona interpretació, tant per situar el paper de la fiscalitat a l'Espanya dels Àustries com l'empenta socioeconòmica d'una Catalunya només aparentment fora dels circuits comercials atlàntics.⁴² Finalment Badosa, recentment traspassada, ha començat a revisar la suposada decadència completa del comerç mediterrani, i en aquest sentit es manifesta en la seva obra pòstuma *La Barcelona del Barroc*.⁴³ Jo mateixa he intentar plantejar la hipòtesi que la petició de galeres per part dels catalans i la seva obtenció a les Corts de 1599 no responia només a una voluntat defensiva sinó també comercial, i tal vegada hauríem d'interpretar la voluntat de disposar de galeres com una mena de projecte mercantilista amb la sobirania, mai no admesa, de la Diputació del General.⁴⁴ És evident que la política virregnal va instrumentalitzar i va fer la guitza a aquesta voluntat comercial mercantilista no merament defensiva. Això no vol dir que oblidem el paper de la pirateria o el corsarisme, que, tot i la seva importància, no té un estudi global propi.

De la producció i el comerç em trasllado a la política econòmica i financera del país. Els estudis dels darrers vint-i-cinc anys han anat més enllà de la política

Circulation des marchandises et réseaux commerciaux dans les Pyrénées (XIIIe-XIXe siècles). 7è Curs d'Història d'Andorra, 2003. Col·loqui d'Andorra, CNRS - Université de Toulouse – Le Mirail, 2005, vol. 2. p. 473-522; Patrice POUJADE, *Le voisin et le migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*, Rennes, Preses Universitaires de Rennes, 2011 (Collection Histoire).

42. Josep M. DELGADO, «Fiscalidad y comercio con América: los resguardos de rentas de Cataluña (1778-1799)», *Boletín Americanista*, 30 (1980), p. 69-88; Josep M. DELGADO, «El libre comercio: mito y realidad», a Tomás MARTÍNEZ VARA (coord.), *Mercado y desarrollo económico en la España contemporánea*, Madrid, Siglo XXI, 1986, p. 69-84.

43. Elisa BADOSA, *La Barcelona del Barroc a través d'una família de comerciants: els Amat*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012.

44. Eva SERRA, «Les galeres de la Generalitat: només una política defensiva?», a *III Congrés d'Història Marítima de Catalunya. La gent de mar. Museu Marítim de Barcelona, 22, 23 i 24 de novembre de 2006*. [Edició en CD]

fiscal de la monarquia a Catalunya d'Elliott. S'han observat els moviments dels negociants catalans o de l'estalvi català en relació amb les finances reials, municipals i nacionals. Bernat Hernández ha verificat⁴⁵ que en la segona meitat del segle XVI els homes de negocis catalans van jugar amb els *juros* de la monarquia, però en sortiren escaldats i de 1580 ençà negoci i estalvi van començar a dirigir llurs inversions o a col·locar llurs estalvis a les hisendes municipals i de la Generalitat per raons de confiança (el rei no pagava i les institucions catalanes no permetien grans fortunes, però pagaven). Això també ho han verificat Badosa i Oriol Junqueras.⁴⁶ També Junqueras ha contemplat una racionalitat econòmica a nivell de Corona d'Aragó, per exemple entre llana aragonesa i producció drapera catalana, que explicaria, entre d'altres coses, l'odi dels catalans envers els genovesos, els almiralls i els banquers del rei, els quals durant els segles moderns es feren amb les llanes aragoneses i el blat sicilià destinat a les tropes imperials. Fins aquí les noves reflexions demogràfiques i socioeconòmiques.

ANÀLISI DE LA SOCIETAT POLÍTICA

Tot i la idea d'obscuritat de Joaquim Nadal en el seu treball sobre els segles XVI i XVII catalans de 1979, pel que fa als segles XVI i XVII catalans potser el que ha canviat més en el coneixement de la història política i de la societat, vistes des del cantó dels fenòmens sociopolítics, han estat tant o més els canvis en la interpretació que les novetats dels fets pròpiament dits. Per exemple, el bandolerisme era un tema força tractat; recordem el ric treball de Soler i Terol de 1909 sobre Rocaguinarda i els treballs de Reglà. Posteriorment s'hi va referir Elliott en el marc de la seva definició de Catalunya com una societat desordenada. Els estudis de Núria Sales i de Xavier Torres han contribuït a fer-ne una observació menys esquemàtica, lligada sobretot al nou valor concedit a les institucions i les constitucions històriques, de les quals en parlaré després. Núria Sales ha qüestionat la idea de l'empobriment de la noblesa, tot subratllant les prerrogatives polítiques i militars dels senyors jurisdiccionals, i ha posat l'accent en la coexistència de legalitats. Ha vist en les colles de bandolers més la continuïtat de

45. Bernat HERNÁNDEZ, «La fiscalidad en Cataluña en la segunda mitad del siglo XVI», a *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, SECC, 1999, vol. I, p. 529-554 (en concret, p. 549).

46. Elisa BADOSA, *La Barcelona del barroc...*; Oriol JUNQUERAS, *Guerra, economia i política a la Catalunya de l'alta edat moderna*, Sant Vicenç de Castellet (Barcelona), 2005 (esp. p. 125).

les guerres privades, prou legals dins el sistema de les lleis catalanes, que no pas un factor derivat de cap desavantatge de la pobresa.⁴⁷ Xavier Torres ha descartat la teoria del bandolerisme popular de Hobsbawm i de Reglà a casa nostra.⁴⁸ Segons Torres, el bandolerisme ni és una singularitat catalana, ni és un fenomen dels segles moderns, ni té explicació malthusiana. Hi ha una continuïtat que enllaça medieval i modern i no és un fenomen estrictament muntanyenc, i també destaca el paper del bandolerisme del triangle Manresa-Barcelona-Vic, un triangle que fins i tot podríem fer coincidir amb la xarxa manufacturera de Garcia Espuche. Amb tot, Xavier Torres i Sans destaca un bandolerisme aristocràtic, el qual pretén preservar o maximitzar les seves rendes, independent del caràcter social de les quadrilles (sectors rurals o gremials sense feina) que expressarien, més que pobresa, canvis i competitivitat en un moment de creixement econòmic i trasbalsament de rendes senyorialis o pageses. Si bé és cert que la urbanització de la noblesa traslladaria molts dels seus conflictes a ciutat, amb tot, el bandolerisme no és un fenomen estrictament aristocràtic. Aquest autor considera el fenomen fill d'una estructura encara feudal, però també «punt d'intersecció d'un seguit de tensions i d'antagonismes, característics de la societat de l'època i de natura a voltes diversa [...] [de] caràcter interclassista i bigarrat».⁴⁹ Multifacètic repertori de conflictes on la transversalitat social coincidiria amb una gran competitivitat, dins una etapa de transició entre el sistema feudal i el derivat de les noves rendes de la terra i els nous ingressos d'una manufactura que està passant de la ciutat al món rural, amb rivalitats de tota mena, econòmiques, socials i polítiques. Seria l'expressió d'una lluita més estamental, encara que de classes (el verticalisme per damunt de l'horitzontalisme) però en procés de canvis en tots els sentits, que revela més una societat en transformació que no pas en decadència. És la monarquia qui n'ha fet una criminalització indiscriminada. És més, Núria Sales, pel seu cantó, ha vist que la paraula *bàndol* no tenia connotació criminal; és a partir de la política de la monarquia en el curs del segle XVI com assoleix aquesta connotació.

47. Núria SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers: estudis d'història de Catalunya. Segles XVI al XVIII*, Barcelona, Empúries, 1984.

48. Xavier TORRES I SANS *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, Eumo, 1991; Xavier TORRES I SANS, *Nyerros i Cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna, 1590-1640*, Barcelona, RABLB - Quaderns Crema, 1993.

49. Xavier TORRES I SANS, *Els bandolers...*, p 188.

Si dels estudis sobre bandolerisme passem als estudis sobre la justícia, observem que també aquesta ha estat un terreny en el qual la historiografia ha fet un camí notable. En el marc de les transformacions socioeconòmiques d'aquests segles la justícia adquireix un paper de primer ordre. L'Audiència en el seu vessant orgànic ha estat objecte d'alguns estudis com els de Miquel Àngel Martínez,⁵⁰ ara bé, aquí ens interessa com a institució que dirimeix conflictes de tota mena, és a dir, la litigació com a fet social. Tot i saber que la justícia en una societat de pluralitat de jurisdiccions es troba institucionalment repartida, com ha insistit Núria Sales,⁵¹ també coneixem la importància de la Reial Audiència. Jordi Olivares, a través de les lletres citatòries, ha pogut esbrinar el caràcter dels plets senyorials i antisenyorials dirimits per la Reial Audiència i el valor social del dret plebeu de pledejar (l'evocació a l'Audiència),⁵² un treball que ha estat també realitzat per Cots per al segle XVIII.⁵³ Tant Olivares com Cots ens mostren el protagonisme de les universitats o els municipis en les seves lluites, especialment antisenyorials, per obtenir la jurisdicció reial que actualment en diríem dret públic sense interferències. Els tribunals locals han estat objecte d'estudi, com el de la batllia de Terrassa per Ismael Almazán o el de la de Vallclara per Núria Sales,⁵⁴ i, pel que fa a Barcelona, Capdeferro té en cartera una relació de l'exercici de la justícia sobre els metges per part del veguer, la qual cosa li ha permès identificar conversos molt més enllà de l'etapa de persecució visible i d'expulsió jueva. No es pot deixar de banda l'estudi de la justícia andorrana de Lars Martin Pohle, ple d'informació d'antropologia de muntanya.⁵⁵ També la publicació per part de Valentí Gual de la relació documental de la justícia del monestir de Poblet, amb unes rúbriques

50. Miquel Àngel MARTÍNEZ, *Els magistrats de la Reial Audiència de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006.

51. Núria SALES, «Un problema metodològic: l'oblit de les cúries baronials en estudis sobre justícia i delinqüència: França i Espanya, segles XVI-XVIII», *Afers*, 5/10 (1990), p. 363-383.

52. Jordi OLIVARES, *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria: conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència, 1591-1662*, Lleida, Pagès, 2000.

53. Albert COTS, «Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya (1751-1808)», *Estudis d'Història Agrària*, 6 (1983), p. 241-268.

54. Ismael ALMAZÁN, *Els camins de la justícia: ordre i desordre al Vallès dels segles XVI-XVIII*, Terrassa, Fundació Torre del Palau, 2000; Núria SALES, «Un cop d'ull al llibre de la cort dels batlles de Vallclara dels segles XVI i XVII», *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 5 (1984), p. 115-122.

55. Lars Martin POHLE, *Perquè ara –gràcies a Déu– hi ha justícia*, Barcelona, PAM, 2008.

de síntesi pròpies, és una autèntica aportació de l'existència de l'exercici de la justícia per les senyories amb mer i mixt imperi.⁵⁶ I finalment, més recentment, Ignasi Terrades ha dedicat un important volum a la justícia vindicativa, sense la qual tampoc no es poden entendre molts aspectes del bandolerisme.⁵⁷ A través de la justícia ha pres camí l'estudi de la bruixeria, començant pels treballs d'Antoni Pladevall i de la mateixa Núria Sales.⁵⁸ No ens endinsarem en l'estudi de la Inquisició, que també ha rebut una gran empenta en els darrers vint-i-cinc anys⁵⁹ i a propòsit de la qual ha estat objecte de debat fins a quin punt la persecució de la bruixeria no va ser tant cosa de la Inquisició com de la justícia senyorial.

El que ha estat objecte d'un estudi renovat és el caràcter de la monarquia, menys absoluta de com se suposava, però amb capacitat d'intervenció o, si més no, de dislocació. Sota aquesta perspectiva, la visió d'Elliott segons la qual, dins el debat internacional cort/terra, situava l'ordre dins l'esfera de la monarquia i el desordre dins l'esfera de la terra, el llibre de Victor Ferro va començar a posar els pilars d'una nova concepció politico-social en reivindicar el model polític català anterior a la Nova Planta. Hi ha un ordre institucional i constitucional català que té una altra lògica socioeconòmica i un altre model del poder. Aquesta visió ha tingut i té, evidentment, detractors, en la mesura que situen la modernitat en l'esfera de la monarquia i redueixen les institucions externes a la monarquia com a monopoli de les oligarquies dominants i mancades de representativitat.

56. Valentí GUAL, *L'exercici de la justícia eclesiàstica: Poblet, segles XV-XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2000; *Justícia i terra: la documentació de Poblet: (Armari II)*, Valls, Cossetània, 2003; *Poblet, senyor feudal: la documentació de l'armari III*, Valls, Cossetània, 2007.

57. Ignasi TERRADES, *Justicia vindicatoria: de la ofensa e indefensión a la imprecación y el oráculo, la vindicta y el talión, la ordalía y el juramento, la composición y la reconciliación*, Madrid, CSIC, 2008.

58. Antoni PLADEVALL, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII*, Barcelona, Els Comtes de la Vall de Marlès, 1974; Núria SALES, «El bisbe d'Alet i les bruixes del Capcir», *Recerques*, 19 (1987), p. 133-143. La breu síntesi d'Agustí ALCOBERRO, *El segle de les bruixes*, Barcelona, Barcanova, 1992.

59. Ricardo GARCIA CARCEL, *Orígenes de la Inquisición española: el tribunal de València, 1478-1530*, Barcelona, Península, 1985; Juan BLÁZQUEZ, *La Inquisición en Cataluña: el tribunal del Santo Oficio de Barcelona 1487-1820*, Toledo, Arcano, 1990; la síntesi de Joan BADA, *La Inquisició a Catalunya, segles XIII-XIX*, Barcelona, Barcanova, 1992; el número especial de *L'Avenç*, 210 (gener 1997); Jordi VENTURA, *La biblia valenciana: recuperació de la història d'un incunable en català*, Barcelona, Curial, 1993; Angelina GARCÍA, *Els Vives, una família de jueus valencians*, València, Tres i Quatre, 1987.

La visió que revalorava les institucions es basa tant en estudis institucionals aliens a la monarquia com en estudis sobre la monarquia i el sistema de poder i en estudis sobre els juristes.

Tots sabem que la mal anomenada història romàntica va tendir a buscar el parlamentarisme contemporani en les institucions històriques. Tots sabem que les obres de Coroleu Inglada i Pella i Forgas han estat desestimades pel seu presentisme liberal. L'obra de Victor Ferro és el primer estudi que pretén revalorar les institucions històriques des d'una perspectiva més científica, i és una autèntica revaloració del seu paper històric i del pactisme enfront de la monarquia dita absolutista, o enfront de la monarquia de tendències absolutistes.⁶⁰ Sense necessitat de caure en visions alienes al privilegi, hom pot afirmar l'elevat grau de representativitat de les institucions històriques tot i el caràcter estamental de la societat, perquè s'hi ha observat una considerable fluïdesa social i gran capacitat d'evolució. Quan va sortir el llibre de Victor Ferro (1987) ja feia uns anys que havia aparegut el treball de Jaume Bartrolí «La cort de 1701-1702: un camí truncat»,⁶¹ fruit d'una tesi doctoral dirigida per Ernest Belenguier,⁶² mentre que els anys seixanta-setanta havien estat els anys de l'ordre monàrquic i l'Estat fort. Cal recordar, per exemple, que la intenció inicial d'Elliott era estudiar el comteduc d'Olivares i no la revolta catalana, i només les mancances en la documentació l'encaminaren cap al fet català. Des dels anys vuitanta començà a canviar l'orientació dels estudis politicoinstitucionals. Les institucions reials,

60. VÍCTOR FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987. Cal advertir la meua posició al costat de la majoria dels plantejaments científics de VÍCTOR FERRO. Sobre aquestes qüestions proposo recordar l'article col·lectiu crític amb la visió de J. H. Elliott sobre el comte-duc d'Olivares, «L'historiador dalt de cavall. A propòsit de les reflexions d'un anglès sobre Catalunya i Europa al segle XVII», *El País* 21-I-1988 signat per F. Espinet, J. L. Gómez Mompert, E. Marín, E. Serra i J. M. Tresserras. La visió de Ferro, Sales i Serra va ser objecte de crítiques per part de la jerarquia del món acadèmic: Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Magazine de La Vanguardia*, 18-VI-1995 i Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, «Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII», a *Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León* (1987), p. 677-732.

61. *Recerques*, 9 (1979), p. 57-75.

62. El mateix ERNEST BELENGUER ha insistit en la importància d'aquestes corts; per exemple, entre d'altres, en la comunicació «Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada?», a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991, p. 168-172.

com els virreis de Reglà o els treballs de Lalinde,⁶³ se centraven en les institucions reials; ara, en canvi, començava a canviar l'enfocament. Ningú no escapa al nou clima polític després de la mort de Franco. El llibre de Jaume Sobrequés *El pactisme a Catalunya*⁶⁴ n'és un exemple. El Congrés d'Història Institucional de Corts d'abril de 1988 fou una fita, però ja precedida pel llibre de Víctor Ferro. Després, la història de Catalunya de Núria Sales de 1989 es manifestava en el mateix sentit, i els articles de Núria Sales dels anys noranta a l'*Avui* i a *Pedralbes* i la seva conferència de commemoració de l'11 de setembre són simptomàtics d'aquest canvi de sintonia en relació amb les institucions i el pactisme.⁶⁵ Hi ha un redescobriment de les institucions històriques, fins i tot del Consell d'Aragó, bandejat també per la Nova Planta; tot i ser una institució, és en els anys vuitanta quan és objecte d'un estudi seriós.⁶⁶ Tot plegat coincideix també amb noves perspectives analítiques europees i internacionals, que expliquen tant l'esforç per acabar la publicació dels *Dietaris* de l'Antic Consell Barceloní (acabada el 1975) com, sobretot, l'edició dels *Dietaris* de la Generalitat (1992-2007) i també el suport de la Conselleria de Justícia, a través de la «Col·lecció de Textos Jurídics Catalans», a l'edició dels processos familiars de les Corts catalanes de l'època moderna que actualment coordino.⁶⁷ Actualment, els estudis institucionals sobre la vida parlamentària en els segles moderns s'han multiplicat, i entre ells cal destacar l'estudi dels greuges del segle XVI d'Oriol Oleart.⁶⁸

63. No es tracta d'una crítica indiscriminada dels treballs d'Elliott, de Reglà o de Lalinde, els quals han estat i segueixen sent molt útils: J. H. ELLIOTT, *La revolta...*; Joan REGLÀ, *Els virreis de Catalunya*, Barcelona, Teide, 1956; Jesús LALINDE, *La institució virreinal en Catalunya: 1471-1716*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1964, entre molts d'altres.

64. *El pactisme a Catalunya: una praxi política en la historia del país* Barcelona, Edicions 62, 1982.

65. Núria SALES, «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», a *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, p. 96-104.

66. Jon ARRIETA, *El Consejo Supremo de Aragón, 1494-1707*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1988.

67. En l'edició de les quals hi participen Josep M. BRINGUÉ PORTELLA, Pere GIFRE RIBAS, Manel GÜELL JUNKER, Gerard MARÍ BRULL, Imma MUXELLA PRAT, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS ALZINA.

68. Per a una visió més completa, vegeu Eva SERRA I PUIG, «Butlletí bibliogràfic sobre les Corts catalanes», a *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26 (2007), p. 663-738. Pel que fa Oriol Oleart, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2010 (recurs electrònic de la tesi doctoral llegida el 1992).

Aquesta revaloració de les institucions històriques ha portat canvis no sols en la matèria objecte d'estudi i enfocaments de la història institucional, sinó també en la història política de l'època moderna. Ha estat modificada la visió del pactisme, i des d'aquesta perspectiva han estat revalorats socialment i política els moviments rebels enfront de la monarquia: des de la guerra contra Joan II fins a la Guerra de Successió passant per la dels Segadors, i, a més, s'han identificat torbacions històriques fins ara ignorades. Els treballs d'Imma Muxella i Josep Fernández sobre el segle xv català són, ja ho hem dit, un gir respecte a la interpretació vicentiana, i Muxella observa que la guerra contra Joan II esdevindrà una referència obligada i un model a seguir en els conflictes catalans entre la terra i la monarquia en els segles moderns.

Les *Germanies* d'Eulàlia Duran⁶⁹ ja van significar una anàlisi de la societat catalana deseixida de la figura del rei, amb el valor afegit que permet observar que les germanies no foren exclusivament valencianes. Però, des d'aquesta perspectiva de nou enfocament, vull, pel que fa al segle XVI, destacar també l'obra de Miquel Pérez Latre, que és un autèntic gir interpretatiu en relació amb les històries de la Catalunya dels Àustria⁷⁰. L'havia precedit un treball de Joan Lluís Palos,⁷¹ del qual cal valorar la identificació històrica de les Divuitenes, però Palos encara veu les institucions històriques merament com a oligàrquiques aristocràtiques, subordinades o subalternes al poder del rei. El salt interpretatiu de Pérez Latre, als treballs del qual fan costat els d'Àngel Casals i els de Jordi Buyreu,⁷² sense potser la mateixa rotunditat, és la visió de les institucions: Cort General i Diputació del General com a subjectes històrics amb lògica pròpia i amb una tendència a deseixir-se de la tutela de la monarquia, la qual cosa li ha permès parlar de l'existència de torbacions catalanes simultànies i paral·leles a les d'Aragó entre 1588 i 1592. No podem doncs, ja des d'ara, parlar d'insolidaritat catalana amb Aragó arran d'aquelles torbacions, entre d'altres raons perquè Catalunya estava tenint torbacions similars a casa seva. D'altra banda, Pérez Latre

69. Eulàlia DURAN, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.

70. Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo, 2004; Miquel PÉREZ LATRE, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2004.

71. Joan Lluís PALOS, *Catalunya a l'imperi dels Àustria*, Lleida, Pagès, 1994.

72. Àngel CASALS, *L'emperador i els catalans: Catalunya a l'imperi de Carles V: 1516-1543*, Granollers, Ed. Granollers, 2000; Jordi BUYREU, *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna: entre el greuge i la pragmàtica (1542-1564)*, Barcelona, Dalmau, 2005.

ha identificat l'organització territorial de la Generalitat, una trama orgànica que permet situar millor el paper de la fiscalitat del General i el paper constitucional dels diputats locals. Tot i que cal saber que la trama orgànica administrativa no era l'única que organitzava el territori al costat de l'organització territorial de la Diputació (que seguia les vegueries reials), hi havia l'organització territorial de les parròquies. Els estudis de Joaquim Maria Puigvert⁷³ hi han posat una llum imprescindible, tant des del punt de vista orgànic com funcional, dins una visió d'història de l'església totalment nova.

En el terreny polític i institucional han estat importants els estudis sobre la monarquia i els seus homes al servei de la cort o representant un paper important en les institucions del país.⁷⁴ Ara bé, el nou enfocament institucional, entre el Rei i la Terra, ha tingut conseqüències historiogràfiques importants per al segle XVI, i per al segle XVII ha servit per enfocar de manera diferent la Guerra dels Segadors. La revolta catalana de 1640 de l'Elliott de 1966 ha esdevingut la revolució catalana del volum col·lectiu de 1991.⁷⁵ D'altra banda, el concepte *revolta popular* ha tingut els seus historiadors, amb una visió que va més enllà de moviments cecs, com ens ho demostra la política del bé comú dels estudis de Corteguera.⁷⁶ Cal advertir que el canvi del mot *revolta* pel mot *revolució* no va tenir tota l'acceptació acadèmica en aquell moment. Tanmateix, l'accepció finalment s'ha produït, com ho verifiquen els treballs d'Antoni Simón.⁷⁷ Aquesta identitat la podríem associar amb els treballs monetaris de Crusafont, el qual s'ha permès la llicència de parlar de la Guerra dels Segadors en termes de pri-

73. Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat als segles XVI-XIX*, Vic, Eumo, 2001. També, pel que fa a la història de l'església, Joaquim M PUIGVERT ha estat editor del volum col·lectiu *Les visites pastorals: dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona, CCG, 2003 (amb textos de Lluís MONJAS, Xavier SOLÀ i Eugeni PEREA).

74. Destaquen Pere MOLAS, *Catalunya i la casa d'Àustria*, Barcelona, Curial, 1996; Pere MOLAS, *L'alta noblesa catalana a l'edat moderna*, Vic, Eumo, 2004; Adela FARGAS, *Família i poder a Catalunya, 1516-1626: les estratègies de consolidació de la classe dirigent*, Barcelona, Fundació Noguera, 1997.

75. *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991.

76. Luís R. CORTEGUERA, *Per al bé comú*. Vic, Eumo, 2005 (amb un pròleg de Xavier GIL).

77. Antoni SIMON, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, PAM, 1999; Antoni SIMON, *Pau Claris, líder d'una classe revolucionària*, Barcelona, PAM, 2008; Núria FLORESA i Manel GÜELL, «*Pro Deo, pro regi et pro patria*»: *la revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*, Barcelona, Òmnium – Antiga Fundació Salvador Vives Casajuana, 2005. Tant Florensa com Güell tenen molts més treballs sobre la Guerra dels Segadors.

mera república catalana, per tal com ha verificat una política monetària de Catalunya en termes sobirans durant el curs de la guerra.⁷⁸ De fet, la política de França fou exclusivament militar, mentre que l'organització politicocivil catalana fou estrictament catalana.⁷⁹ La Guerra dels Segadors se sol quedar empantanegada el 1640, per la qual cosa sovint encara ens cal recórrer al llibre de Sanabre⁸⁰ per als anys de la guerra pròpiament dita. Amb tot, hi ha estudis que contempen la totalitat cronològica lligada a aspectes particulars importants, com el cas dels exiliats estudiats per Jordi Vidal.⁸¹ Hi ha alguns estudis que fan també el recorregut de la guerra en relació amb alguna institució, com el de Núria Florensa pel que fa al Consell de Cent⁸² i el d'Òscar Jané pel que fa a la Catalunya Nord, i cal destacar el seu treball sobre la formació de la frontera al Rosselló, que ve a completar el de la frontera a la Cerdanya de Peter Shalins, i sobretot cal destacar el retrat politicoprofessional que ha fet Oscar Jané de Ramon Trobat.⁸³

La Guerra dels Segadors i el seu resistencialisme polític ha obligat la historiografia a buscar una definició de la naturalesa política de les societats de l'Antic Règim. Pierre Vilar no va dubtar a considerar la Catalunya medieval el model més pròxim a una societat nacional. Les bases del materialisme històric han servit, si més no, per identificar formacions socials a partir de les seves estructures socioeconòmiques; potser ha estat la manera més científica per identi-

78. Miquel CRUSAFONT, *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors (Primera República catalana) 1640-1652*, Barcelona, Societat Catalana de Numismàtica, IEC, 2001. CRUSAFONT és autor d'una *Història de la moneda catalana: interpretació i criteris metodològics*, Barcelona, Crítica, 1996. Dol que una disciplina com la numismàtica, tan important des del punt de vista de la història i l'economia de l'època moderna i abans del sistema fiduciari, no sigui contemplada per la universitat.

79. Eva SERRA, «Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors», a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història institucional, 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, p. 160-167.

80. Josep SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña*, Barcelona, RABLB, 1956.

81. Jordi VIDAL, *Guerra dels Segadors i crisi social: els exiliats filipistes (1640-1652)*, Barcelona, Edicions 62, 1984.

82. Núria FLORENSA, *El Consell de Cent de Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona, Àrea d'Història Moderna Universitat Rovira i Virgili, 1996.

83. Oscar JANÉ, *Catalunya i França al segle XVII: identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna, 1640-1700*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2006; Oscar JANÉ, *Catalunya sense Espanya: Ramon Trobat: ideologia i catalanitat a l'emparr de França*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2009.

ficar naturaleses protonacionals, però la historiografia recent ha volgut verificar si és aplicable la noció contemporanista de *nacionalisme* en els moviments de rebel·lia contra el poder constituït monàrquic de l'Antic Règim abans de la Revolució Francesa. Aquest ha estat el treball de Xavier Torres i Sans, que ha definit l'existència d'un patriotisme de signe social divers molt abans de l'existència dels estats-nació, on el patriotisme no es pot assimilar al nacionalisme contemporani.⁸⁴

Els treballs dedicats a l'etapa posterior a la Guerra dels Segadors han oscil·lat entre els estudis militars i els estudis polítics de postguerra. Entre els estudis militars, a més dels d'Ayats, sobretot cal remarcar els d'Antonio Espino, que verifica el pes militar que hagué de sostenir Catalunya en el curs de la segona meitat del segle XVII.⁸⁵ Pel que fa als estudis polítics de postguerra cal destacar els treballs de Sánchez Marcos, Josep M. Torras i Ribé i Eva Serra⁸⁶ i els estudis de la revolta barretina, no sols de Kamen sinó sobretot de Jaume Dantí, d'Albareda, d'Eduard Puig i d'Antoni Simon.⁸⁷ Tots ells han posat fi a la idea del neoforalisme de Reglà. No hi hagué retorn a la situació anterior a 1640. En qualsevol cas, el neoforalisme fou un reajustament politicoinstitucional repressiu i en funció dels interessos de la monarquia (control de les insaculacions, augment del pes de la fiscalitat reial, supremacia de la capitania general per sobre de la lloctinència virregnal). No ho modifica del tot el paper

84. Xavier TORRES I SANS, *La Guerra dels Segadors*, Lleida, Pagès i Vic, Eumo, 2006.

85. Alain AYATS, *Les guerres de Josep de la Trinxeria 1637-1649. La guerre du sel et les autres*, Perpinyà, Trabucaire, 1997; Antonio ESPINO, *Cataluña durante el reinado de Carlos II: política y guerra en la frontera catalana 1679-1697*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

86. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores, 1652-1679*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1983; Josep M. TORRAS I RIBÉ, «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», *Pedralbes*, 13 (1993), p. 457-468; Eva SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, 17 (1997), p. 191-216; Eva SERRA, «El pas de rosca en el camí de l'austracisme», a *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, p. 71-103.

87. Henry KAMEN, «Una insurrecció oblidada del segle XVII: l'alçament dels camperols catalans de l'any 1688», *Recerques*, 9 (1979), p. 11-28; Joaquim ALBAREDA, «Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: de barretines a botiflers», *Recerques*, 20 (1988), p. 151-170; Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Barcelona, Curial, 1990; Eduard PUIG, *Intervenció reial i resistència institucional: el control polític de la Diputació del General i del Consell de Cent de Barcelona (1654-1705)*, Tesi Doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2011; Antoni SIMON, *De 1640 al 1705: l'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València – IEC, 2011.

de Feliu de la Penya des de 1680, malgrat el seu esforç en el terreny econòmic.⁸⁸ Eduard Puig posa un èmfasi especial en el control de les insaculacions i en la repressió dels barretines, Albareda revela les connexions entre barretines i Trobat, Simon parla d'una etapa on es manté la voluntat sobiranista. Aquesta etapa, pel que fa a Catalunya Nord (les vegueries del Rosselló, el Conflent i la Cerdanya van ser reduïdes al nom de Rosselló), ha estat especialment estudiada per Oscar Jané, que ha estudiat la figura del barceloní –que no rossellonès, com ell ha verificat– Ramon Trobat fent una anàlisi potser més encertada que la del treball d'Alan Ayats i reforçant aspectes dels estudis de Ramon Salas.⁸⁹ Ara, potser el treball més nou d'aquesta etapa ha estat el d'Eduard Martí sobre la conferència dels Tres Comuns. Dels Tres Comuns n'havien parlat, en aquest ordre, Salas, Serra, Albareda i Torras Ribé. Eduard Martí ha verificat que es tracta d'una alternativa institucional *ad hoc* que de 1698 a 1702 fa el paper de govern i pren decisions executives sota la direcció del braç militar (un estament transversal de notables, una força viva amb pes a Barcelona, no sotmès a insaculació pel seu caràcter institucional informal) i pren decisions per raó del seu pes social, en un context de constrenyiment polític de la Diputació i de les Corts i sempre amb connexions prou sòlides amb el Consell de Cent de Barcelona.⁹⁰

La Guerra de Successió és una etapa que per raons d'aniversari està rebent una gran empenta. L'interval entre l'etapa de Carles II i el primer regnat de Felip V ha tingut estudis com els de Joaquim Albareda i Josep Maria Torras i Ribé, i pel que fa a la guerra són especialment destacables els treballs d'aquests mateixos.⁹¹ Joaquim Albareda ha verificat les tendències republicanes dins l'austracisme i com el resistencialisme de Barcelona es va vincular a les gestions diplomà-

88. Narcís FELIU DE LA PENYA, *El Fénix de Cataluña*, Barcelona, Base, 1975 (estudi introductori de Henry KAMEN).

89. Oscar JANÉ, *Catalunya sense Espanya...*; Alain AYATS, *Les guerres...*; Raymond SALA, *Dieu. Le roi, les hommes. Perpignan et le Roussillon (1580-1830)*, Perpinyà, Trabucaire, 1996.

90. Eduard MARTÍ, *La conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Vilassar de Mar, Fundació Ernest Lluch i Lleida, Pagès, 2008; Eduard MARTÍ, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.

91. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V*, Barcelona, Vicens Vives, 1993; Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu*, Barcelona, Generalitat de Catalunya – Edicions 62, 2001; Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España 1700-1714*, Barcelona, Crítica, 2010; Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005.

tiques europees. No era, doncs, un resistencialisme del tot utòpic. Ernest Lluch va introduir el concepte d'*austracisme persistent* per posar en evidència que, tot i l'ensulsiada de 1714 des de l'exili i des de l'interior, persistí una resistència que encara partia de les idees que s'havien enfrontat durant la guerra.⁹² L'exili austracista ha estat objecte d'un sòlid estudi per part d'Agustí Alcoberro.⁹³ El regnat de Felip V a Catalunya fins a 1746 ha estat objecte d'estudi per Rosa Alabrús,⁹⁴ situant les idees dels catalans borbònics i els processos d'adaptació als fets històrics d'uns i d'altres, i en aquesta etapa la guerra de la ploma i l'opinió pública hi té un paper important. Després, les condicions històriques canvien en la mesura que el borbonisme s'imposa. Capmany, de família austracista, ja és un home del nou règim, si bé amb idees pròpies. La repressió borbònica ha gaudit de treballs prou interessants. Més enllà de la repressió de la immediata postguerra de Josep Maria Torras i Ribé, Josep Catà i Tur i Antoni Muñoz Gonzalez han estudiat la repressió fins a 1736.⁹⁵ Dels temps borbònics de bona part del XVIII ens n'interessen sobretot els estudis de Ramon Grau o del mateix Josep Maria Torras i Ribé, que han verificat el paper dels gremis com a articuladors de resistència en una societat òrfena d'instruments polítics,⁹⁶ i el tractament militar de Catalunya per part de la política borbònica ens ha estat explicada per Lluís Roura i Aulinas.⁹⁷ Les estructures de la Nova Planta no enteses només com un decret, tal com l'havia estudiat Gay Escoda,⁹⁸ sinó en la seva aplicació, amb totes les seves dificultats i resistències, han gaudit de l'atenció del voluminós llibre de

92. Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana 1700-1714-1740: Ramon de Vilana Perlas i Joan Amor de Soria*, Vic, Eumo, 2000.

93. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austracista 1713-1747*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, 2 vol.

94. Rosa ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès, 2001.

95. Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana 1714-1736*, Madrid, Muñoz-Catà, 2005.

96. Josep M TORRAS I RIBÉ, «La creación de los síndicos procuradores generales en Cataluña 1760: un antecedente de la reforma municipal de mediados del siglo XVIII», a *Burguesía española en la edad moderna*, Valladolid, 1996, p. 963-982; Ramon GRAU, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2006.

97. Lluís ROURA I AULINAS (ed.), *Pedro de Lucuce. Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*, Vic, Eumo i Barcelona, IUJVV, 2002.

98. Josep M. GAY ESCODA, «La gènesi del decret de Nova Planta de Catalunya», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1982.

Sebastià Solé i Cot.⁹⁹ Fins ara només fèiem ús dels municipis borbònics de Josep M. Torras i Ribé,¹⁰⁰ però amb el treball de Sebastià Solé disposem d'un estudi impressionant sobre el govern de Catalunya per part del capità general i la Reial Audiència (el *real acuerdo*) fruit de l'aplicació de la Nova Planta entre 1716 i 1808, i a aquest treball hi hem de sumar el dels corregidors de Gay Escoda.¹⁰¹

LA SOCIETAT I LES IDEES

El resistencialisme patriòtic català ha portat també a buscar no sols les arrels ideològiques del patriotisme sinó els seus intel·lectuals, i la recerca ha conduït l'historiador pel terreny dels juristes, els historiadors, el personal eclesiàstic i fins i tot els notaris. No ens hi podem estendre. Fa anys, Jim Amelang¹⁰² va posar l'accent en el paper dels juristes dins la societat per dos motius: pel fet de ser un ofici que permetia l'ascens social de l'individu i pel caràcter juridicista de la política en l'Antic Règim. El treball de Victor Ferro demostra això darrer. Els juristes han estat els seus principals valedors. Palos¹⁰³ va dedicar un treball a Fontanella, però és el recent llibre de Josep Capdeferro el que ens mostra l'abast del paper dels juristes a través d'un estudi magnífic sobre la figura de Fontanella i el seu treball com a assessor jurídic de la Diputació i de petits i grans municipis.¹⁰⁴ No ens hi podem estendre. Al costat dels juristes, els estudis d'Eulàlia Duran, d'Agustí Alcoberro i de Jesús Villanueva han demostrat el paper dels cronistes i dels historiadors, dels geògrafs i fins i tot dels notaris en les idees del país.¹⁰⁵ Modest Prats ha posat l'evidència dels

99. Sebastià SOLÉ I COT, *El gobierno del Principado de Cataluña per el capitán general y la Audiencia, el real acuerdo bajo el régimen de Nueva Planta, 1716-1808: una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del antiguo régimen*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008.

100. Josep M. TORRAS, *Els municipis catalans de l'antic règim, 1453-1808*, Barcelona, Curial, 1983.

101. Josep M. GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997.

102. James S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Barcelona, Ariel, 1986.

103. Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo, 1997.

104. Josep CAPDEFERRO, *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012.

105. Entre molts altres treballs, i tot sabent que faig una barreja de títols poc ortodoxa, se'n podrien citar els següents: Eulàlia DURAN, *Lluís Ponç d'Icard i el «Llibre de les grandeses de*

eclesiàstics en termes culturals i lingüístics, i Massot ha considerat la cançó dels *Segadors* una obra d'eclesiàstics de peu. Sense oblidar que el debat sobre la llengua dels sermons va ser un debat eclesiàstic de gran importància lingüística i cultural.¹⁰⁶

La introducció de nous camps de treball no sempre ha estat un cosa del tot ben resolta. La sectorialització de la història, que sovint ha pretès liquidar la visió de la història total del materialisme històric, a vegades ha tendit a la banalització, com ha indicat Josep Fontana a *Història després de la fi de la història*,¹⁰⁷ i la nostra historiografia se'n ressent. Amb tot, s'ha fet història seriosa de l'alimentació, com ara per exemple el volum monogràfic d'*Estudis d'història agrària* de l'any 2000.¹⁰⁸ Són historiogràficament valuosos llibres com el de Joan de Déu Domènec sobre l'alimentació a través dels dietaris del baró de Maldà.¹⁰⁹ La història del gènere igualment s'ha obert camí, per exemple en el terreny de la pobresa femenina per part de Montserrat Carbonell, també estudiosa del paper del microcrèdit en el món femení, i així mateix els treballs de Marta V. Vicente sobre dones i gremis.¹¹⁰ Aquí cal recomanar el dossier de *Recerques* de 2008.¹¹¹ El clima ha tendit a deseixir-se de la història agrària i de la seva dependència de les crisis socials de subsistència i ha agafat volada pròpia, com ho demostra el volum col·lectiu coordinat per Alberola i

Tarragona», Barcelona, Curial, 1984; Agustí ALCOBERRO (ed.), *Cròniques d'Espanya. Pere Miquel Carbonell*, Barcelona, Barcino, 1997; Agustí ALCOBERRO, *Identitat i territori: textos geogràfics del Renaixement*, Vic, Eumo, 2000; Jesús VILLANUEVA, *Política y discurso histórico en la España del siglo XVII. Las polémicas sobre los orígenes medievales de Cataluña*, San Vicente del Raspeig, Publicaciones Universidad d'Alacant, 2004.

106. Modest PRATS (ed.), *Política lingüística de l'església catalana: segles XVI-XVIII: concilis de la Tarraconense, anys 1591, 1636, 1637*, Vic, Eumo, 1995; Josep MASSOT, Salvador PUEYO i Oriol MARTORELL, *Els Segadors: himne nacional de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1983.

107. Josep FONTANA, *Història després de la fi de la història. Reflexions i elements per a una guia dels corrents actuals*, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives – Eumo, 1992.

108. *Estudis d'Història Agrària*, 13 (2000): *Alimentació i Història*.

109. Joan de Déu DOMÈNECH, *Xocolata cada dia: a taula amb el baró de Maldà. Un estil de vida del segle XVIII*, Barcelona, La Magrana, 2004.

110. Marta V. VICENTE, *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1988.

111. *Recerques*, 56 (2008): *Negocis i identitat laboral de les dones*.

Orcina,¹¹² i li ha fet costat la història de la natura en el pensament català.¹¹³ L'art ha emprès també estudis de sensibilitat històrica, com els recents treballs de Carme Narváez i el de l'art del barroc català de Santi Torras i Tilló.¹¹⁴ L'opinió pública ha passat a tenir lloc propi dins la historiografia catalana. Hi ha col·laborat Ettinghausen, amb aplecs de relacions de Barcelona i Catalunya del segle XVII,¹¹⁵ i actualment està treballant en història de la premsa Xevi Camprubí en relació amb l'impressor Figueró, sobretot durant la Guerra de Successió.¹¹⁶ La simbologia també ha esdevingut terreny de treballs i ha format part d'estudis d'Eulàlia Duran, especialment pel que fa al messianisme de Ferran el Catòlic, i per la meua banda ja vaig observar el bandejament de les quatre barres després de la Guerra dels Segadors, quatre barres que els aragonesos es van voler fer seves en aquella ocasió, com ha demostrat Armand de Fluvià.¹¹⁷ Una altra esfera d'investigació a cavall de la preocupació pel pensament i l'actuació popular han estat els treballs destinats a fer emergir els dietaris de pagesos i menestrals, començant pel treball de Xavier Torres i Sans,

112. Armando ALBEROLA i Jorge OLCINA (ed.), *Desastre natural, vida cotidiana y religiosidad popular en la España moderna y contemporánea*. Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2009.

113. M. Antònia MARTÍ ESCAYOL, *La construcció del concepte de natura a l'edat moderna: natura, cultura i identitat en el pensament català dels segles XVI i XVII*, Bellaterra, UAB, 2005.

114. Carme NARVÁEZ, *El tracista fra Josep de la Concepció (1626-1690)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2004; Santi TORRAS TILLÓ, *Pintura Catalana del Barroc*, Bellaterra, Servei de Publicacions; Barcelona, Universitat de Barcelona; Girona, Universitat de Girona; Lleida, Universitat de Lleida; Universitat Politècnica de Catalunya; Tarragona, Universitat Rovira i Virgili; Museu d'Art Nacional de Catalunya, 2012 (Memoria Artium, II).

115. Henry ETTINGHAUSEN, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 1993, 4 vol.; Henry ETTINGHAUSEN, *Notícies del segle XVII: la premsa de Barcelona entre 1612 i 1628*, Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona, 2000.

116. Xevi CAMPRUBÍ, «Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)», *Recerques* 65 (2012), p. 75-107. Ja en relació amb aquestes recerques, X. CAMPRUBÍ va col·laborar amb A. ALCOBERRO i M. CAMPABADAL en l'edició d'*El setge de Barcelona 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València, Tres i Quatre, 2008.

117. Eulàlia DURAN, *Simbologia política catalana a l'inici dels temps moderns*, Barcelona, RABLB, 1987; Eva SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, 17 (1997), p. 191-216; Armand de FLUVIÀ, *Els quatre pals de l'escut dels comtes de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1994.

que n'ha fet una bona introducció;¹¹⁸ actualment hi ha al respecte fins i tot un portal d'Internet dirigit per Òscar Jané.

No s'ha trobat cap terreny propici per estudiar no sols la Corona d'Aragó sinó també els Països Catalans com a tals. Les *Germanies* d'Eulàlia Duran ja van indicar que hi havia símptomes de germanies a Catalunya. Encara més, caldria fins i tot verificar què passà a Sicília. La Guerra de Successió hauria estat un bon terreny d'anàlisi dels Països Catalans, que inviten a ser pensats junts quan veiem moltes similituds no sols en matèria de llengua, sinó també des de la perspectiva de la possessió de la terra o de la proliferació de dietaris pagesos o de corrents polítics, que explica més d'una batalla de l'Ebre, però no ha estat mai del tot abordada la qüestió des d'aquesta perspectiva. L'autonomia política reduccionista explica que es facin històries de Castella - la Manxa però s'evitin les dels Països Catalans, actuant amb servilisme davant la prohibició de la federació de regions autònomes que imposa la Constitució espanyola. El treball de Carmen Pérez Aparició ens permet, en canvi, observar la desaparició de la «frontera» catalanovelenciana durant la Guerra de Successió;¹¹⁹ connexions territorials que una formació social molt similar feien possible i fomentaven, cosa que explica el paper de Basset¹²⁰ en els avatars catalans de la guerra. Només en síntesis generals ha estat contemplat el tema per Edhasa, per la *Història* de l'Enciclopèdia Catalana i per la *Història agrària* de la Fundació Catalana per a la Recerca, però la tendència sol ser que se'n fa una anàlisi massa per separat.

Acabat aquest article, i ja en ple aniversari 2014, són moltes les publicacions que han sortit i estan sortint sobre la Guerra de Successió a Catalunya. Al costat de la col·lecció «Barcelona 1700» dirigida per Albert Garcia Espuche, que començà a sortir el 2008, sobre el període proper a la guerra, podríem indicar moltes altres publicacions, des de *Barcelona 1714. Els gravats de la Guerra de Successió* d'Agustí Alcoberro fins a *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714* del mateix Albert Garcia Espuche o o la més recent *Cròniques*

118. Xavier TORRES I SANS, *Els llibres de família de pagès: segles XVI-XVIII. Memòries de pagès, memòries de mas*, Girona, Institut de Llengua i Cultura, 2000.

119. Carmen PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València, Tres i Quatre, 2008, 2 vol.

120. José Luís CERVERA CASTEJÓN, *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*, València, Tres i Quatre, 2003; José Luís CERVERA CASTEJÓN, *Joan Baptista Basset. Vida i mort del líder maulet*, València, Tres i Quatre, 2006.

del Setge de Barcelona de 1713-1714, amb edició a cura d'Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal.¹²¹

Aquesta breu aproximació a les noves percepcions de la nostra historiografia pot haver oblidat moltes coses. Espero que no sigui així pel que fa a allò que es podria considerar essencial.

121. No en faig cap relació, perquè ja seria fer un repertori de la bibliografia sobre la qüestió sortida entre 2013 i 2014, que no era el propòsit de l'article. *Barcelona 1700* és una col·lecció editada per l'Ajuntament de Barcelona. El treball d'Agustí Alcoberro sobre gravats ha estat editat per Efadós, l'Ajuntament de Barcelona i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona el 2013 i ha tingut la col·laboració de Santi Barjau, Elisa Regueiro i Eloisa Sendra, de l'AHCB. Pel que fa a *Una societat assetjada* de Garcia Espuche, ha estat publicada per l'editorial Empúries, Barcelona, 2014. Al costat d'aquestes obres especialitzades en podem destacar d'altres amb un caràcter més de síntesi d'alta divulgació, com la d'Eduard Puig, *La resistència catalana: Barcelona, 1713-1714*, Vic, Eumo editorial, 2014; *Setge de Barcelona de 1713-1714*, edició a cura d'Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal, Barcelona, Barcino, 2014, o treballs com el de Francesc Serra i Sellarès, *Cardona (1705-1714): la resistència a l'interior*, Barcelona Rafael Dalmau, 2014.